

Етико-естетичні виклики ХХІ століття

Мартиненко Л.Б.,

доцент, к.філос.н. Уманського державного педагогічного університету

ім. Павла Тичини

Україна, м. Умань

Моральні чинники в житті сучасного українського суспільства

Роль і значення релігійно- моральних факторів в історії українського народу важко переоцінити. Протягом багатьох століть бездержавного існування нашого етносу українська Церква, народні традиції і звичаї були тією духовною силою, яка згуртовувала народ, організовувала і формувала його культурне життя, обстоювала його самобутність та ідентичність.

Демонтаж тоталітарного суспільства в СРСР відбувся переважно не через соціально-економічні чи суто політичні причини. Як це не парадоксально може здатися на перший погляд, але однією із вирішальних причин і рушійним фактором суттєвої трансформації суспільних відносин в СРСР і в Україні був моральний чинник. Соціально-економічні і політичні проблеми лише прискорюють, поглиблюють і водночас ускладнюють духовні трансформації суспільних відносин, про що свідчить і нинішня ситуація в Україні та інших пострадянських державах.

Дух народів українському варіанті втілюється у правозахисний рух, моральний стрижень якого не викликає сумнівів. Становлення держави в Україні чимало завдячує правозахисному рухові, який відіграв важливу роль у зламі тоталітарної системи і переході України до незалежності. У своєму розвитку правозахисний рух пройшов три етапи:

- *для першого етапу* характерні намагання дисидентів реалізувати права особи і права нації, проголошені в конституції СРСР і радянському цивільному законодавстві. Особливістю цього етапу було поєднання оборони прав особистості з відстоюванням національних прав. Зв'язок захисту

правособистості з обороною прав нації сприяв поширенню ідеології національно-державного відродження українського народу;

- *другий етап* правозахисного руху пов'язаний з переходом інакодумців до захисту прав особистості і націй вже на засадах міжнародно визнаних угод і нормативних актів, які були ратифіковані Радянським Союзом. Відмова від терору і підпілля, принцип легальності і гласність, достовірність фактів були властиві українському правозахисному рухову з часу його організаційного оформлення 9 листопада 1976 р. Цього дня утворена українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ). Засновниками групи були письменники М. Руденко, О. Бердник, вчителі М. Матусевич, О. Тихий, О. Мешко, юристи І. Кандиба, Л. Лук'яненко, біолог Н. Строката, інженер М. Маринович, генерал І. Григоренко. Незабаром група нараховувала 38 осіб. Вона налагодила видання «Інформаційного бюлетеня Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод» і «Вісника репресій в Україні». Редакторами цих видань були Остап Зінкевич і Надія Світлична;

- на кінець 80-х років ХХ ст. припадає початок *третього етапу* правозахисного руху в Україні. Однією з найважливіших для цього періоду була вимога прийняти нову конституцію України, яка відповідала би міжнародно-правовим нормативам і передусім забезпечувала би економічну свободу особи.

Особливою рисою українського правозахисного руху була боротьба за відновлення Української Греко-Католицької Церкви та Української Автокефальної Православної Церкви, а також - за вільну діяльність протестантських конфесій. Найактивнішими поборниками свободи совісті виступали Йосип Тереля, Іван Гель, Василь Романюк, Георгій Вінс та ін.

Важливим напрямом у діяльності правозахисників було відстоювання свободи совісті. Незаперечним є їх вагомий внесок у приєднання України до Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань, яка проголошена резолюцією Генеральної

Асамблеї ООН 25 листопада 1982 року. Завдяки активній позиції правозахисників І. Калинця, І. Калинець, І. Геля, В. Романюка, Й. Терелі та ін. було прискорено вихід з катакомб Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Нині УГКЦ посідає друге місце після Української Православної Церкви за кількістю віросповідання.

Основні моральні проблеми сучасного українського суспільства:

- наявність в царині моралі діаметрально протилежних переконань і ціннісних орієнтацій, що призвело до розколу масової свідомості;
- різке зростання в соціальній психології почуття несправедливості;
- відсутність толерантних стосунків між громадянами і можновладцями;
- романтична міфологізація та ідеалізація здатності державного апарату адміністративними методами радикальним чином розв'язати проблеми корупції, безробіття, ціноутворення, соціальної справедливості тощо;
- споконвічна віра у харизматичного лідера на зразок «доброго царя»;
- церковний розкол і міжконфесійна конфронтація, які заважають ствердженню загальноєвропейських духовних цінностей;
- відсутність морально привабливої консолідуючої ідеології чіткого бачення стратегічних перспектив розвитку суспільства.

Гостро і боляче позначився на моральному стані українського суспільства розкол православ'я, міжконфесійні чвари за пере поділ церковного майна, намагання використати міжконфесійну ворожнечу у політичних змаганнях за голоси виборців. Сьогодні, з одного боку, Церква нерідко використовується як різними політичними партіями, так і окремими політиками для здобуття популярності та з метою отримання політичних дивідендів. Виразно цей моральний занепад у церковному житті проявив себе під час президентських виборів восени 2004 р. Церква, замість того, щоб сприяти духовному єднанню християн на засадах євангельського універсалізму, долучилась до загострення конфронтації між різними

частинами суспільства і певним чином сприяла посиленню регіонального сепаратизму. З іншого боку - священники, єпископат намагаються впливати на Президента, парламент, уряд і місцеві органи влади. Однак і повне відсторонення Церкви від політичних проблем, що хвилюють суспільство, не відповідає тим завданням, які виконуються в межах церковної діяльності. В цьому зв'язку доречним буде пригадати позицію стосовно ролі церкви в державотворенні видатного діяча і теоретика періоду національно-визвольних змагань першої третини минулого сторіччя В'ячеслава Липинського.

Крім церковного розколу, в сучасній Україні постерігається унікальний феномен розколотої свідомості, у спрощеному вигляді - свідомості між минулим і майбутнім нашої держави. Розколота свідомість — велика трагедія мільйонів людей, змушених упродовж життя перебувати в умовах впливу діаметрально протилежних, а інколи прямо ворожих одна одній систем норм і цінностей. Масова свідомість громадян будь-якої країни — надто динамічний, мінливий феномен. Головна причина нестійкості масової свідомості в Україні це опір старих стереотипів новим демократичним ідеалам і цінностям.

Наявність в Україні морально-політичної проблематики є певною мірою закономірним наслідком незавершеності формування громадянського суспільства. Численні громадські інституції, політичні партії, громадські об'єднання, спілки, асоціації ще не визначилися зі своїм місцем і функціями в суспільстві. В їх діяльності надто багато розбіжностей і суперечностей. Усі політичні і громадські сили закликають до єдності і водночас претендують на винятковість своїх програмних ідей, цілком ігноруючи плюралізм як базовий принцип демократизму.

Вже неодноразово висловлювалась думка, що поряд з економічною реформою і політичною революцією, які сьогодні відбуваються в Україні, потрібна ще одна революція моральна. Пов'язане з нею моральне відродження нашого суспільства найбільш важливий і фундаментальний

процес, який буде визначати успіх в усіх інших сферах - економічній, політичній, культурній. Мораль не перемаже, якщо не поєднається із суспільною трансформацією. Так само і реформи зазнають краху, якщо будуть здійснюватися ціною зневажання моралі.